

TÁVOL-KELETI TANULMÁNYOK

8. ÉVFOLYAM
2016/1

Főszerkesztő

HAMAR IMRE

TÁVOL-KELETI INTÉZET

BUDAPEST

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Apatóczy Ákos Bertalan: Egy késő-Ming kétnyelvű glosszárrium helyreállításának tanulságai</i>	1
<i>Hompot Sebestyén: A xiameni Gulangyu Közös Koncesszió története a 19–20. századi kínai–külföldi nyelvi és kulturális interakció tükrében</i>	15
<i>Albeker András Zsigmond: Rozsnyai Japán nyelvmestere</i>	41
<i>Majer Zsuzsa: A mongol buddhizmus egy fő imája Öndör gegēn Janabajar, az első mongol egyházfő tollából és az általa írt egyéb szertartásszövegek</i>	67
<i>Simonkay Zsuzsanna: A minhei mongvorok temetési szokásai</i>	93
<i>Strausz Janka: Az idegenek szemlélete a japán közösségi érintkezések tükrében</i>	111
<i>Teleki Krisztina: Sain noyon kán kolostorvárosa</i>	131
<hr/>	
<i>Kápolnás Olivér:</i>	
Kincsek a taiwani palotamúzeumból – két recenzió	163
Absztraktok (angol)	167
Absztraktok (kínai)	175

Majer Zsuzsa

A mongol buddhizmus egy fő imája Öndör gegēn Janabajar, az első mongol egyházfő tollából, és az általa írt egyéb szertartásszövegek

A jelen cikk tárgyát képező, mongol szerző által, de szokás szerint tibeti nyelven íródott ima máig az egyik legfontosabb az amúgy főként a tibeti buddhizmus szövegeit használó mongol buddhizmus mindennapi vallási gyakorlatában.¹ Szerzője maga a mongol egyházfői tisztséget elsőként betöltő Luwsandambījalcan (T. blo-bzang dam-pa'i rgyal-mtshan)², a mongol buddhizmus máig legfontosabb alakja, akit tibeti neve helyett inkább Öndör gegēn Janabajar néven ismerhet a mongol történelemben, mongol buddhizmusban némiképpen jártas olvasó. Az Öndör gegēn, azaz „Őfényessége” maga az általa elsőként viselt cím, míg a Janabajar név a szanszkrit Jñānavajra (’a tudás vadzsraja’) szó mongolos ejtésű alakja. Egyházfőként a *bogdo* vagy *bogdo gegen* (halha *bogd gegēn*, ’szent’ / ’szent fényesség’), vagy az 5. dalai láma által adományozott *jewcündamba xutagt* (Mong. *qutuytu*, T. *rje-btsun dam-pa*, ’szent nemes úr’) rangot viselte, ilyen neveken találkozhatunk vele a szakirodalomban.

Jelen cikkben – Öndör gegēn szertartási szövegek terén folytatott munkásságának általánosabb ismertetését követően – az általa írt és a mongolok körében legfontosabbnak számító ima keletkezésének, háttérének, a mongol

---

¹ Jelen cikk a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal – NKFIH – által támogatott projekt időszakában jött létre, de a projekt témájához nem szorosan kapcsolódó tárgyban (a támogató szerződés nyilvántartási száma PD 116108).

² A nevek, terminusok megadásánál azok halha mongol alakját használom, kivéve néhány, a magyar nyelvű szakirodalomban már meghonosodott elnevezést, mint *bogdo gegen*, *Abatáj kán* stb. Ahol szükséges, feltüntettem a tibeti megfelelőket T. jelöléssel, illetve a szanszkrit megfelelőket Sz. jelöléssel, s néhány helyen a klasszikus mongol alakot Mong. jelöléssel.

buddhizmus szertartási életében betöltött utóéletének bemutatásán túl fő célom a mongol buddhizmus legalapvetőbb imájának magyar nyelvű közreadása volt közérthető, könnyen olvasható, élvezhető fordításban, magyarázatokkal ellátva. Az imának a mongolság buddhizmusában betöltött jelentős szerepe önmagában is megérdemel egy ismertetést magyarul, de a cikkben az Öndör gegēn által írt egyéb szertartásszövegekről adott összefoglalóhoz hasonló sem jelent meg még más nyelven sem.³ Annak rövid leírása, hogy e szövegeit ma a szertartásgyakorlatban pontosan hogyan használják, mely szertartások során, saját terepmunkán és kutatáson alapul – ez a jelen cikkbe csak röviden fért bele –, mint ahogy az is, hogy az elemzett imát milyen ajánlásokkal recitálják a mai szertartási életben, vagy a cikkben háttérként szereplő információk a mai mongol kolostorok mindennapos szertartásainak rendjéről. Az említett részek saját terepmunkán alapuló ismertetésén túl a szakirodalmi adatoknál minden helyen feltüntettem az adott forrást.

Janabajar (1635–1723), akit a tibeti mester, Tāranātha reinkarnációjának tekintettek, a tibeti buddhizmus Mongóliába történő bevezetésének kulcsfigurája volt. 1635-ben született a mai Öwörxangai megye Yesön Jüil járásában. Dzsingisz kán leszármazottjának tekintik az első mongol kolostort, az Erdene jüt megalapító Abatáj kán (halha Awtai xān) unokájaként. Ötéves korában a Širēt cagān nūr (Širēt cagān, azaz 'Trónusos fehér' tó) partján (a mai Öwörxangai megye Bürd járása) ültették trónusra. Első szerzetesi neve Išdorj (T. ye-shes rdo-rje) volt, későbbi felszentelési nevén vált ismertté Luwsandambījalcanként (T. blo-bzang bstanpa'i rgyal-mtshan (dpal bzang-po)). Nagy tibeti kolostoregyetemeken folytatott tanulmányai után az 5. dalai lámától és a 4. panchen lámától kapott beavatásokat. Az 5. dalai láma ismerete el őt a tibeti mester, Tāranātha (mongolul Őnon Darnad, 1575–1634), a Jonangpa rend utolsó nagy híres képviselője reinkarnációjaként, és ő adta neki 1651-ben a *ĵewcündamba xutagt* (T. rje-btsun dam-pa) címet is. Így vált a mongolok vallási és egyben politikai vezetőjévé.

³ Angol nyelvű disszertációm részeként olvasható több részlet is szövegeinek használatáról a szertartásrendben (Majer 2008).

Több mongol kolostor alapítása kötődik a nevéhez. Ezek egyike a Barūn xūrē, 'Nyugati kolostor' vagy Šanx(nī xūrē) (másik neve Tüšet xanī xūrē, tibeti neve Ribogeĵigandanšaddüblin), melyet 1647-ben alapított a mai Öwörxangai megye Xarxorin járásának területén. Legjelentősebb pedig a Ribogeĵigandanšaddüblin (T. ri-bo dge-rgyas dga'-ldan bshad-sgrub-gling) vagy Nomīn ix xūrē, azaz 'A Tan nagy kolostora' néven ismert kolostor, melyet 1654-ben alapított a Xentī-hegységben, a mai Töw megye Mön-gönmor't járása területén, és melyet Sar'dagīn xīd vagy Jūn xūrē, 'Keleti kolostor' néven is ismerünk, a fent említett és előbb alapított Šanx vagy Barūn xūrēhez, 'Nyugati kolostor'-hoz viszonyított elhelyezkedése miatt. Később, 1680-ban a halha-ojrát háborúk idején lerombolták, viszont ezt a kolostort tekintik a későbbi Ix xūrē vagy Bogdīn xūrē, a számos költözés után végül a mai Ulánbátor területén letelepedett kolostorfőváros elődjének. Az általa alapított egyéb kolostorok közül még kiemelkedik elvonulóhelye, meditációs kolostora, a Töwxön/Düwxan vagy Töwxön xīd (T. sgrub-khang, a *xīd* a kisebb kolostorok mongol elnevezése), melyet 1653-ban alapított (bár itt először csak meditációs barlang volt, szentély csak később épült). E kolostor eredeti, Öndör gegēn által adott neve E Wam gačillin (T. E-wam dga'-khyil-gling), a 'Módszer és Bölcsesség Öröm-kerekének (T. *dga'-khyil*, Sz. *ānanda-cakra*, háromszínű egybecsavarodó lángból álló buddhista jelkép) kolostora'.⁴ Csodálatos helyen, a Xangai hegyvonulathoz tartozó Šiwēt–Ulān ūl nevű hegy tetején található (a helyszín 2004-ben az UNESCO világörökségi listájára is felkerült az Orxon-völgy részeként), Öwörxangai megye Bat-Ölzī járásában, csak mintegy 60 kilométerre a híres xarxorini Erdene zū kolostortól. Maga Janabajar többször töltött ott hosszabb-rövidebb időszakokat, tibeti tanulmányaival megszakítva, és az ojrát Galdan Bošigt serege elől is itt rejtőzködött el sikeresen az ojrát (nyugati) mongolok és a halhák közti háborúk idején, 1688-ban.

Kiváló szobrász és művész volt, a mongol vagy másképpen Janabajar iskolának nevezett irányzat megalapítója a buddhista művészet jónéhány ágában: főként bronz-, aranyozott vagy rézsobrai által, melyeket ma

⁴ A szerzőnek e kolostorról mint zarándokhelyről szóló cikkét lásd Majer 2012.

néhány mongol kolostorban, illetve a Janabajar Képzőművészeti Múzeumban és a szintén ulánbátori *Čoijin Lama* Szentélymúzeumban⁵ őriznek. Leghíresebb, a Töwxön kolostor magányában készített aranyozott szobrai például a Mahākāla-szobor (Maxgal, T. mgon-po), melyet ma a fentebb már említett Barūn xürē vagy Šanx(nī xürē) kolostorban őriznek; a ma az ulánbátori Gandan vagy Gandantegčenlin (T.: dga'-ldan thegs-chen-gling) főkolostorban található Vajradhara-szobor (Očirdar', T. rdo-rje 'dzin-pa); a 21 Tārā-szobor (Dar' ex, T. sgrol-ma); az 5 dhyāni buddha vagy meditációs buddha (yazgūrīn tawan burxan, T. mgon-po rigs-lnga) szobrai; és az Amitāyus-ábrázolás (Cewegmed, T. tshe-dpag-med).⁶

Janabajar a mongol írásrendszerek közül kettő, az 1686-ban a Töwxön meditációs kolostorban megalkotott, díszítő írásként használt *Soyombo* (Sz. *svayambhū* (*jyoti*), 'önmagától keletkezett', T. *rang-byung*) írás, melynek első jele fontos szimbólumként a mongol zászlót,⁷ valamint címert díszíti ma is⁸; illetve a fekvő négyszögletes írás vagy vízszintes pecsétírás (*Xewtē dörwöljin*, T. *yig gru-bzhi*) megalkotója volt. Mindkettő célja az volt, hogy speciális karakterekkel ne csak a mongol nyelv, de a tibeti és szanszkrit nyelvek (a mongóliai buddhizmus szent nyelvei) minden hangját is le lehessen jegyezni. A két írás egyike sem került be a mindennapi használatba, inkább díszítőírásként alkalmazták, ma is láthatjuk például imamalmok vagy kolostori névtáblák feliratain.

Jelen cikk tárgyához szorosabban kapcsolódik, hogy nevéhez fűződik a sajátos mongol buddhizmus megteremtése, melyet a tibeti buddhizmusnak

⁵ Ez eredetileg Luwsanxaidaw-nak, a *Čoijin lam*ként (T. chos-skyong bla-ma, 'Tanvédő láma') ismert állami jósnak a kolostoregyüttese volt, épületei túléltek az 1937–38-as kolostorrombolást. Ma múzeumként működik.

⁶ Képzőművészeti munkásságába legteljesebb betekintést ad bőséges képanyaggal: Cültem 1982. Öndör gegēn örökségéről, beleértve művészeti munkáit is, mongol nyelven lásd Teleki 2013.

⁷ A mongol zászló függőleges piros-kék-piros három sávja közül a bal oldalin található sárga színnel a *soyombo* jel.

⁸ A mongol címeren sötétkék korong közepén egy sárga színű szárnyas vágatató ló (ez a mongoloknál a szerencse, az életerő jelképe is *hīmor* vagy *lündā*, T. *rlung-rta*, 'szélló/szélparipa' néven) látható, azon, a lovas helyén a *soyombo* jelképpel. Ezt kör alakú sárga díszítőkeret veszi körül, csúcsán hármass drágakövel. A címer alsó részén szintén egy buddhista szimbólum, a Tankerék található.

a speciális mongol szokásokhoz és körülményekhez igazításával formált különlegessé. A buddhizmusra jellemző volt ez a helyi istenségeket, szokásokat, szertartásokat beolvasztó, helyi kultúrákhoz alkalmazkodó képesség, Mongóliában pedig főként Janabajar volt az, aki e helyi jellegzetességeket kialakította, rendszerbe foglalta, meghonosította. Ez többek között külsőségekben, mint a speciális mongol lámaruházat (része a hagyományos mongol köpönyeg, *dəl*, melynek hajtókája viszont a hagyományos mongol *dəl* hajtókájától eltérően egyenes, nem ívelt), valamint jellegzetes recitálási módokban és dallamokban mutatkozik meg – a tibeti hangzástól eleve eltér a gyorsabb ének, a tibeti szövegek torzított mongolos ejtése is. A speciális szertartási rendszer is ekkor alakult ki: megjelentek jellegzetes, csak a mongol kolostorokban tartott mongol buddhista szertartások, a tibeti szertartások módosultak dallamukban, illetve általa és más mongol szerzetesek által szerzett új szövegek beiktatásával. A mongol buddhizmus e sajátosságainak megőrzésére az ötvenéves elnyomást követő vallási újjáéledéskor nagy figyelmet fordítottak, így az általa bevezetett jellegzetességek napjainkban is élnek.⁹

Az Öndör gegēn által szerzett szertartási szövegek és recitálási módok, hatása a szertartásrendre

Janabajar számos olyan szöveget írt, melyeket a szertartások során napjainkban is használnak. Ezek közül az itt közölt imát (legismertebb nevén *Ĵinlaw cogzol*, T. *byin-rlabs mchog-stsol*, 'a legkiválóbb áldás(t árasztó)') minden nap, másokat jelesebb ünnepek kapcsán recitálnak minden mongol kolostorban. Jelentős például az általa írt *Ce daye sog / Ce taye sog* (T. *tshe-mtha'-yas-sogs*, 'Végtelen élet', Cewegmed, T. *tshe-dpag-med*, Sz. Amitāyus szinonimájaként) című ima – akad olyan kolostor, ahol ez is a mindennapi szövegek közé került be – és számos, a *Cagān sar* ('Fehér hónap', a holdújév kezdete) szertartásai során recitált szöveg. Ezek közé tartozik a *Geleg dodgi* (T. *dge-legs 'dod-dgu'i*, 'Szerencsekívánság') című ima (amely

⁹ Az újjáélesztett mongol buddhizmus szertartási rendszeréről bővebben lásd Majer 2008.

például a Gandan főkolostor Gūngāčoilin dacan-jában, T. kun-dga' chos-gling grwa-tshang, Gūngāčoilin kolostoriskola, a mindennapi felolvasásoknak is része¹⁰). Szintén a *Cagān sar* szertartásai során szerepel az *Umlai daye* (T. *om-las bgrang-yas*) című műve,¹¹ melynek recitálására a 15 napos szertartássorozat 14. napján, az Öndör gegēn halálának évfordulójára megemlékező 'Dupla ima' (*Dawxar yeröl*) szertartás során kerül sor, eközben ajánlják fel a *Cogčid* (T. *tshogs-mchod*, 'áldozatok csoportja', étökszentelés, Sz. gaṇapūjā) áldozatot *lagdor* (T. *lhag-gtor*, 'maradék áldozati sütemény') nélkül. Érdekesség, hogy a Gandan kolostorban a szerzetesi közösség étele részeként kiosztott sütemények ezen alkalommal az Öndör gegēn által készített nyomóformákkal (*xew*) készülnek.

A holdújév időszaka során tartott 15 napos szertartások (a tavasz első hónapjának 1–15. napján) a Buddha által a tévtanítók (*tersūd*, T. *log-par lta-ba*) csodatételek bemutatásával történt legyőzéséről emlékeznek meg (ennek neve *Čoinpürel jon ā*, T. *chos-'phrul bco-lnga*, '15 csoda') a négy nagy éves Buddha-ünnep (*Burxan bagštn ix düicen ödrūd*) egyikeként. E szertartások jelentősen eltérnek a tibeti szertartásrendtől.¹² Mongóliában Öndör gegēn ideje óta a 15 nap során minden délután az úgynevezett *Oroin yeröl* (T. *smon-lam*, 'Kiváló ima'), *Ix yeröl* (T. *smon-lam chen-po*, 'Nagy ima') vagy *Čoinpürel molom yeröl* (T. *chos-'phrul smon-lam*, 'A csodatételek imái') szertartásokat tartják, az egykori kolostorfővárosban, az Ix xürében bevezetett módon. Különböző szövegeket, mint például a '32 magasztalás/dicséret' (*magtāl*, T. *bstod-pa*) és a '6 ima' (*jurgān yeröl*, T. *smon-lam drug*) recitálnak kiemelkedően szép dallammal e szertartások során. Az *Ix yeröl* szertartások

¹⁰ *Šarjin* (T. *shar byung*, szó szerint 'megjelenik/keletkezik'), a kolostoriskolák mindennapi szertartásának neve.

¹¹ Byambā 2004: 8, 00008. tétel.

¹² A mongol buddhizmus kapcsolódó szertartásainak bővebb leírása itt elérhető: Majer 2008. A tibeti hagyományban a *Monlam Dutsen* (T. *smon dus-chen / smon-lam dus-chen*, 'Imaünnep') fesztivált tartják ebben az időszakban, mely holdújévkor – tibetiül *Losar* (T. *lo-gsar*, a holdújév első napja) – kezdődik, de ez 21 napig tart eltérő szertartásrenddel – a mongolok a Buddha csodatételeiről szóló megemlékezésre eltérő szertartásokat vezettek be. A tibeti hagyományban 15-én a *Chonga chöchen* (T. *bco-lnga mchod-chen*, a '15-ei nagy áldozat') fesztivál kerül megrendezésre, amit régen a Jokhang főszentély (T. *jo-khang*) körül rendeztek meg, a Barkor körúton (T. *bar-khor*, 'középső körút'), a dalai láma jelenlétében.

a tibeti hagyomány ‘Nagy ima’ nevű szertartásaitól Öndör gegēn Janabajar hatására különböznek annyira. Ő adta az *Ix yeröl* szertartások szövegeinek és menetének rendjéhez (*gorim*, T. *go-rim*) a mantrarecitáció részt. Több szöveget, különösképpen a mantrarecitációk szövegét ő írta, és a dallamokat is ezekhez. Mindezek miatt az általa eszközölt változtatások miatt beszélünk az újévvel egybeeső szertartások kapcsán is az ‘Öndör gegēn általi szertartási szabályokról’ (Öndör gegēnī *deg*, T. *sgrig*, ‘elrendezés, sorrend’). Természetesen Öndör gegēn újításai nemcsak ezen időszak szertartásaira hatottak, itt ezeket most csak azért részletezzük, mert említeni kívánt legismertebb szövegei ezek során szereplenek a mongol szertartásrendben, a mongol szertartásrend egyéb részleteinek és változtatásainak leírása nem képezi jelen cikk részét. Szólnunk kell viszont még egyenként a *Cagān sar* szertartásai során énekelt, általa szerzett mantrákról, melyek recitálására (*mān’ tatax*) naponta a vita lezajlása (*coglomd bosox*, T. *tshogs-langs*, szó szerint ‘felemelkedni a gyülekezésben’, mivel ilyenkor a vitában részt vevő szerzetesek helyükről felállva a szentély közepén vitáznak) után kerül sor, a szertartás vége felé. Ilyenkor egy-egy láma recitálja az adott napi mantrát padjára felállva, a többiek csak egy-egy ponton kapcsolódnak bele. Ez a mantrarecitáció a szertartás legfelemelőbb része. A tibeti kapcsolódó szertartásoknak nem része a mantrarecitáció, bár a mongol hagyomány bevezetését onnan eredtetik, hogy a tibeti ünnepen az összegyűlt hívek a szentélyben mantrákat recitáltak (később ez a szokás megszakadt), és ennek nyomán alkotta meg ezeket Öndör gegēn. Az általa e célra írt mantraszövegek a következők: *hoyor mān’* (T. *ma-ñi gnyis*) az első napon, *mān’ um um* (T. *ma-ñi om om*) a 2., 6. és 10. napon, *mān’ um ya* (T. *ma-ñi om ya*) a 3., 7. és 11. napon, *mān’ ladār* (T. *ma-ñi la-tā-ri*) a 4., 8. és 12. napon, *mān’ tügje dagnyid* (T. *ma-ñi thugs-rje bdag-nyid*) az 5., 9. és 13. napon, valamint a *norow badma mān’* (T. *ma-ñi nor-bu padma*) a 14. napon, melyet Öndör gegēn halálának évfordulójával egybeesve kiemelt alkalom lévén a fő előénekes (*ix unjad*, T. *dbu-mdzad*) recitál. Ez a mantra a leghosszabb, éneklése 2–3 óra hosszat tart.

A 15. napon a *mān' patamjad* (T. *mani pha-thams-cad*) kerül sorra.¹³ A mantrákat a 15 nap során a fő előénekes (*ix unxad*), a másod-előénekes (*baga unjad*) és az énekesek (*golč*, 'középen ülők') felváltva recitálják (*mān' tatax*), de a 14. napit, a leghosszabbat szokás szerint a fő előénekes, illetve a 15. napit a másod-előénekes adja elő.

Szertartási szövegek írásán és ezeknek a szertartásrendbe történő beillesztésén, a szertartásrend újraformálásán kívül a szertartások dallamának újrakomponálásában, a mongol buddhizmusra jellemző sajátos recitálási módok megteremtésében is jelentős szerepe volt Öndör gegének. A holdújévvvel egybeeső 15 napos szertartások előtt az általában öt napig tartó évváró szertartások legelső napján (a tél utolsó hónapjának 26. napja) az éves áldozati tészták (*balin* vagy *dorom*, T. *gtor-ma*, Sz. bali) felszentelések, a *Balin adisлага* vagy *Adisлага* (T. *byin-rlabs*, 'felszentelés') nevű szertartáson például 108 cintányérütés hangzik el, nagyon lassú és dallamos módon – ezt az elemet is Öndör gegēn vezette be. Az éneklési, recitálási módok közül nevéhez fűződik az úgynevezett 'régii dallam' (*xūčīn yan*, T. *dbyangs*, 'dallam'), míg az 'új dallam' (*šin yan*) a később az 5. *jewcündamba xutagt* által feltalált recitálás neve – mindettől ma is használják egyes szertartásokon, vagy akár egy szertartáson belül bizonyos részeknél váltakozva. Számtalan szertartási szöveghez írt még Öndör gegēn dallamot, például a *Daščīraw san* [T. *bkra-shis char-'bebs(-kyi) bsang(s)*, 'Szerencse-esőt hozó füstáldozat'] című szöveghez, melyet D. Sugar és Š. Ad'sā,¹⁴ valamint Ĵ. Yerōlt¹⁵ szerint a 4. panchen láma (Luwsan Čoiji Ĵalcan, Loszang Csöki Gyalcen, T. *blo-bzang chos-kyi rgyal-mtshan*, 1570–1662) az ő kérésére írt a mongolok számára, azzal a céllal, hogy azok a nélkülözést elkerülhessék, szerencsés körülmények között élhessenek. A *Daščīraw san*, mely a mongoloknál szinte az egyik legismertebb és leggyakrabban használt szöveg,

¹³ A mantrákat itt meg lehet hallgatni: http://bodhi.mn/?page_id=1510, http://bodhi.mn/?page_id=1715 (Mongolin burxanī šašnī xōgjiłig demjix san / Fund for Development of Mongolian Buddhism honlapja, letöltve 2016.02.13-án). Az oldalon közölt információk szerint a mantrákat éneklő: a Dašgenpellin xīd lámája, Towū előénekes, B. Soronjonbold, a Barūn xūrē lámája, Ĵ. Byambadorj, a Gandantegčenlin főkolostor előénekes, Lxagwasüren és Ĵambaldorj.

¹⁴ Sugar – Ad'sā 2004: 86–88.

¹⁵ Yerōlt 2016 (eredeti megjelenés helye ismeretlen).

a 4. panchen láma által Öndör gegēn kérésére a mongolok jólétének elősegítésére írt három szöveg egyike, a másik kettő a mongol nép egészségéért írt rövid orvos-buddha szöveg [*Baga Manal* vagy *Čogden/Čogdon jalwa (manal)*, T. ? (*rgyal-ba sman-bla*; S. *Bhaṣajyaguru*); és az elhunytakat a halál után a *Diwājin* paradicsomba (T. *bde-ba-can*, S. *Sukhāvātī*, a ‘Nagy Boldogság Birodalma’), Amitābha buddha (Awid, T. ’od-dpag-med, ‘a végtelen fény buddhája’) tiszta földjére újjászületni segítő *Potid bawū yüljigmā* (T. ’*pho-khrid dpa’-bo g-yul ’jug-ma*) című szöveg. Ez utóbbihoz Öndör gegēn magyarázatot is írt T. *pan-chen chos-rgyan-gyis mdzad-pa’i ’pho-khrid-kyi kha-bskong*, ‘Kiegészítő függelék a panchen láma, Chos-rgyan által írt tudatátvitel útmutatóhoz’ (mongol címén *Bančin Čoiĵangġin joxioson Yegūtgelġn xötölbörġn nōxwör*, ‘Útmutató segédlet a panchen láma, Chos-rgyan által írt tudatátviteli útmutatóhoz’) címmel.¹⁶

Öndör gegēn két fő tanítványa szintén a mongol buddhizmus fontos alakja volt: Jaya bandida Luwsanperenlei és Lamġn gegēn Luwsandanjanĵancan. Jaya paṇḍita Luwsanperenlei (T. blo-bzang ’phrin-las, 1642–1715), akit a Xalxa Jaya bandid (halha Jaya paṇḍita) vagy Jaya gegēn néven ismertek még, a láncolat első mongol újjászületése volt, egyben a mongol buddhizmus egyik legfontosabb alakja. Kolostora, a Jayaġn xürē a mai Arxangai megye Cecerleg nevű központjának területén állt – az 1937–38-as kolostorrombolásokat csak egy-két épülete élte túl, ma múzeumként működik, egy külön megmaradt épületében pedig ma is szertartásokat tartanak. Lamġn gegēn Luwsandanjanĵancan (T. blo-bzang bstan-’dzin rgyal-mtshan, 1639–1704) egy másik neves mongol szent láma volt, az ő egykori kolostora, a Lamġn gegēnġ xürē vagy Xamba (xutagt) nomon xanġ xürē a mai Bayanxongor megye Erdenecogt járása területén volt. Hármójukat, mint a sárgasüveg buddhizmus (Gelukpa, mongol *gelugwa* vagy *šarġn šašin*, ‘sárga vallás’) mongóliai elterjesztőit a ‘Tan három mécsese’ néven nevezik együttesen. Ábrázolásokon gyakran szerepelnek Öndör gegēn két oldalán, hasonlóképpen, mint a Buddhát két fő tanítványával vagy Tsongkapát két fő tanítványával mutató képmások.

¹⁶ Byambā 2004: 7, 00007. tétel.

Öndör gegēn Janabajarról mint egyházfőről, munkásságáról, műveiről, képzőművészeti és egyéb tevékenységéről számtalan cikk és kiadvány áll rendelkezésre mongol nyelven is.¹⁷ A legújabbak egyike a születésének 380-ik évfordulójára 2015-ben Ulánbátorban tartott nemzetközi konferencia kötete.¹⁸

Haláláról Mongólia-szerte külön szertartással emlékeznek meg az első tavaszi holdhónap 14. napján, az 'Öndör gegēn nagy ünnepnapon' (*Öndör gegēnt ix düicen ödör*, T. *dus-chen*), a holdújévi 15 napig tartó szertartáso-rozat 14. napján, mellyel egybeesik, így aznap dupla szertartást tartva (*Daw-xar yeröl*, 'dupla áldás').

„Időszerű ima” avagy „A legkiválóbb áldás(t árasztó)”

Az alábbiakban magyar fordításban közreadott ima, más szertartási szövegekhez hasonlóan, a mongolok körében több néven ismert: röviden és köznapián *Adistid* címen ('Áldás', a szöveg kezdőszava, a T. *byin-rlabs* mongol megfelelője), a szövegkezdet első szavaiból álló mongolos ejtésű tibeti nevéen *Ĵinlaw Cogjol* formában (T. *byin-rlabs mchog-stsol*, 'A legkiválóbb áldást árasztó'), vagy eredeti tibeti címén *DüitiinĴi soldewként* (T. *dus-bstun-gyi gsol-'debs*, 'Időszerű ima'). Az egyes szertartási szövegek recitálása általános, minden lény üdvéért és szenvedéstől való megszabadulásáért szóló áldásos hatásukon kívül különböző élethelyzetekben vagy különböző célok eléréséhez ajánlott: e szöveget a hívők számára ebben eligazítást adó rövid magyarázatok szerint a harmonikus életért, az akadályok eltávolításának céljával olvassák, valamint bármiféle válság, zűrzavar, harc, küzdelem, viszály lecsendesítésére, az öszhang és a békés állapot elérésére – mindez a szöveg tartalma és keletkezésének alább ismertetett háttere tükrében egyértelmű is lesz.

Az ima tibeti nyelven, hangsúlyos, kötött szótagszámú tibeti versben íródott: versszakainak minden sora kilenc szótagból áll. Mindezt természetesen a magyar fordítás nem adhatja vissza.

¹⁷ Például Sugar – Ad'šā 2004; Čoinxor et al. 1995.

¹⁸ Čulün – MönxĴargal 2015.

A fordítás tibeti nyelvből, négy szövegváltozat összevetésével készült, négy modern mongol nyelvű fordítás áttekintése mellett (ezekről lásd alább). Rendelkezésre áll még két klasszikus mongol fordítás is.¹⁹ A tibeti szöveg fordításához a két legnagyobb mongol kolostor, a Gandan főkolostor és a Daščoilin kolostor mindennapi szertartási szövegeinek gyűjteményében szereplő tibetit, a Lokesh Chandra általi szövegkiadást,²⁰ illetve az Š. Bira által kiadott tibeti szöveget vetettem össze.²¹ Egy-egy mongol kolostor mindennapi recitálású szövegeinek száma (*gorim*, T. *go-rim*, ‘sorrend’, a szövegeknek a recitálási sorrendben készült listáját jelenti) általában a kolostor méretétől, szerzeteseinek számától függ, illetve természetesen a követett hagyományvonal szerint kerülhetnek bele az általánosan mindenhol recitáltak mellé különböző szövegek. A legtöbb helyen azonban a Gandan főkolostor 35 tételből álló napi szövegeinek gyűjteményét követik – ettől lényegében kevésben tér el a Daščoilin kolostor szövegkönyve, mely 54 szövegből áll. A Daščoilin kolostor mindennapi szövegeit 2004-ben modern formában adták ki egy kötetben,²² tartalomjegyzékkel, ebben a szövegek címekkel vannak elkülönítve egymástól. Más *Cogč’in* szöveggyűjtemények, mint például a Gandan kolostoré tibeti *sūtra (pothi)* formában elérhetőek. Akisebb szentélyek a Gandan vagy a Daščoilin gyűjteményét használják, vagy egyes szövegekhez egy-egy széles körben elérhető kis imagyűjteményt.²³ A szöveg természetesen Öndör gegēn Janabajar összes művei (*sumbum*, T. *gsung-’bum*) közt megtalálható, így az azt közreadó modern kiadványokban is elérhető, például Lokesh Chandra kiadásában²⁴ vagy újabban a Gurudeva

¹⁹ Bira 1995: 16–18, 20–22.

²⁰ Lokesh Chandra 1982: folio 748–751 (az eredeti szöveg számozása szerint folio 100B–102A, a kötetben egy a különböző újjászületésekre vonatkozó életrajz, egy Öndör gegēn-életrajz, egy másik, kétnyelvű Öndör gegēn-életrajz, majd Öndör gegēn művei szerepelnek egyben kiadva, a kéziratoldalak eszerint egyben is számozva vannak).

²¹ Ĵambal – Mönxsaixan 2004: 144–145, Gandan [kiadási dátum nélkül]: 297–300. azaz 136A–137B, Bira 1995: 15, 19.

²² Ĵambal–Mönxsaixan 2004.

²³ PhD disszertációmban a mongol kolostorok szertartásrendjének ismertetésekor napi szertartásaikat is leírtam, ahol hozzáférhető volt, ott az egyes szentélyek eltérő szövegkönyveiben foglalt szöveg címek megadásával (Majer 2008).

²⁴ Lokesh Chandra 1982: folio 748–751 (az eredeti szöveg számozása szerint folio 100B–102A).

rinpoche²⁵ által megjelentetett, R. Byambā általi sorozat első kötetében.²⁶ Az MTA Keleti Gyűjteményében is több példányban megtalálható a mű.²⁷

A máig legfontosabb modern mongol fordítást, az ima rövid elemzését magyarázatokkal Š. Bira adta közre.²⁸ A vékonyka kiadványnak része a szöveg Bira általi modern mongol fordítása, egy másik modern mongol fordítás, az eredeti tibeti szöveg, illetve két klasszikus mongol fordítás, valamint néhány oldalas ismertető és magyarázatok. Az ima népszerűségét mutatja, hogy nemcsak az egyes kolostorok imakönyveiben, például a lámák számára a mindennapi szertartási szövegeket akár mai kiadásban is elérhetővé tevő gyűjteményekben szerepel (természetesen ezekben tibeti nyelven), hanem a mongol hívek számára kiadott sokféle tájékoztató füzet, kiadvány, könyv jó némelyike is közreadja egyéb fontos és lényegi imák mellett ennek is a fordítását (általában egyedüli mongol szerző által írt szöveggént). Mivel a mongol buddhizmus egyházi nyelve ma is a tibeti, a szertartások, imák tibetiül folynak, az érdeklődő hívek számára különösen fontosak az efféle, a szövegeket saját nyelvükön is közreadó kiadványok (általában a szöveg kívülről történő megtanulását, recitálását számukra a tibeti nyelv ismerete nélkül is lehetővé tevő, cirill betűkkel lejegyzett mongolos ejtésű tibeti eredeti mellett).

A vers szerkezete a szertartási szövegek egy részére jellemző héttagú felosztást [(*Mörgöln*) *dolōn gišūn*, T. yan-lag bdun-pa] követi:

1. meghajlás vagy hódolattétel (*mörgöx*, T. *phyag-'tshal-ba*, Sz. *vandana*) – első 4 sor
2. áldozattétel (*örgöl örgöx*, T. *mchod-pa phul-ba*, Sz. *pūjā*) – 2 sor
3. a bűnök megbánása [(*nüglē*) *naminčlax*, T. *bshags-pa*] – 1 sor

²⁵ Belső-mongóliai születésű láma, Tibetben és Nepálban tanult, nagy szerepe volt a mongol budhizmus újjáélesztésében, több kolostor újjáépítéséhez is hozzájárult. Később konfliktusba került a dalai lámával az általa betiltott Šügden (T. shugs-ldan) védőistenség tisztelete miatt.

²⁶ Byambā 2003.

²⁷ Orosz 2008–2009: *Dus-bstun-gyi gsol-'debs* 520.58.4, 536.17, 543.4, 592.38; *Dus-bstun-gyi gsol-'debs Byin-rlabs mchog-stsol-ma* 568.41; *Byin rlabs mchog-stsol-ma* 520.30, 543.4, 607.6.2; *Byin-rlabs mchog-stsol-ma dang / Ma-ni'i ril sgrub-kyi cho-ga'i 'don-cha sogs* 607.6.

²⁸ Bira 1995: p. 7–9.

4. az erényes tettek iránti örvendezés [(*buyanīg*) *dagan bayasax*, T. *rjes-su yi-rang-ba*] – 1 sor
5. a Tan terjedésének ösztönzése [*duritgax*, T. (*chos-kyi-'khor-lo bskor-bar*) *bskul-ba*] – 2 sor
6. (a szenvedésből való nem elmúlásért, azaz minél hosszabb ideig a Földön maradásért szóló) ima elmondása [*jalbirax*, T. (*mya-ngan-las mi-'da'-bar*) *gsol-ba (gdab-pa)*] – 22 sor
7. az ezzel gyűjtött erényeknek az összes lény megvilágosodásának céljára történő szentelése [*joriulax*, T. (*dge-ba rdzogs byang-du*) *bsngo-ba*] – utolsó 4 sor.

A hanyatló idő,²⁹ mely a vers születésének időpontjára, de ugyanúgy napjainkra is vonatkozik, egy sötét korszak, melyben a buddhista szemlélet szerint a buddhista Tan csak kis mértékben van jelen, nem hatja azt át, így a tudatlanság következtében értelemszerűen a lények bűnei, tévelygései, következképp szenvedései is megsokasodnak, nagy nyomorúságba juttatva őket. Az ima pontos keltezését a kolofon nem adja meg,³⁰ de vitathatatlanul a nyugati és keleti mongolok (ojrátok és halhák) közti sok áldozattal és szenvedéssel járó háborúk idején keletkezett, azzal a céllal, hogy a háborús nehéz időkből való kijutáshoz utat mutasson, annak a buddhista Tan, az ima erejével véget vessen, a viszálykodó mongolságot egyesítse, így békekességhez juttassa. E tartalmi jellegzetessége miatt a mongolok még az *Enx taiwanī jalbiral*, azaz a 'Béke-ima' néven is emlegetik.³¹ D. Sugar és Š. Ad'sā például említi, hogy az 1939-es Xalxīn gol-i csata idején az emberek titkban recitálták ezt a szöveget – nyilvánvalóan a béke elősegítéséért imádkozva

²⁹ T. *dus-ngan*, 'rossz idő/nehéz idő', a mongol fordításokban *cöwīn cag*, 'hanyatlás kora/bajjal terhes idők' (ez a legmegfelelőbb terminológia), de előfordul a *mū cag*, 'rossz idő', és a *mun-xag cag*, 'sötét idő / a tudatlanság ideje' fordítás is.

³⁰ Š. Bira szerint 1696-ban írhatta Öndör gegēn (Bira 1995: 3).

³¹ Mönx-Erdene 2008: 47.

ezáltal.³² Az ima tehát egy hanyatló korszak nehézségeit, jellegzetességeit alapul véve íródott. Van azonban egy sokkal mélyebb, kiterjedtebb jelentése is: mint minden tibeti ima, minden lény üdvére, megszabadulásának elősegítésre íródott, így minden sora örök érvényű. Minthogy jelen korszakunkban éppúgy időszerű, így talán nemcsak a mongolság üdvére szolgál, de napjaink magyar olvasóinak is reményt adhat központi, a tartós boldogságot, békét hívó gondolatával: „Minket, a hanyatló idők nagy sötétségével különösen teljes, / rossz sorsokban senyvedő lényeket óvjon a könyörületesség! / A rossz tettek nyomorúságának gyümölcsével teljes eme korszak / sokféle szenvedésének lángoló tüze majd ha teljesen kialszik, / a kölcsönös haragtól mentes, irgalmas szeretettel teljes szívbeli egyetértés / boldog tökéletessége, kérem, terjedjen el!”.

A népszerű szöveget nemcsak a mindennapi szertartások részeként, de Mongóliában általában szinte bármilyen szertartási szöveg recitálása, például akár egy füstáldozat (*san*, t. *bsangs*) vagy egy szerencsehívó rituálé (*dallaga*, T. *g-yang-'gug*) után is olvassák.

A rövid kolofon keltezését szokás szerint ugyan nem, egyéb információkat azonban tartalmaz. Tanúsága szerint Öndör gegēn (a kolofonban 'Szent Híresség', T. *dam-pa'i ming-can* néven) egy Namjil (T. *rnam-rgyal*) nevű tanítványa ösztönzésére írta, aki teljes felszentelésű szerzetes volt (*gelen*, T. *dge-slong*). Lejegyzője pedig Lodoi (T. *blo-gros*), a buddhista filozófia tudósa (*rawjamba*, T. *rab-'byams*) volt. A kolofonban szereplő cím: *dus-bstun-gyi gsol-'debs*.

Az Öndör gegēn által tibeti nyelven írt szövegnek klasszikus mongol fordításai is készültek, ezek használata azonban a szertartási életben nem igazán terjedt el – ahogy a mongol nyelvű szertartások általában sem: a mongol buddhista egyház szertartási nyelve egy-egy kivételtől eltekintve a tibeti maradt. Inkább fordítástörténeti, irodalmi értékük van. Az egyik ilyen fordítás a *Borjgon gewš-ként* (Borjgin nemzetségbeli T. *dge-bshes*, a tibeti buddhista filozófia doktora) is ismert Ištawxai *gewš* (Ištawxai Š., 1901–1972) fordítása,

³² Sugar – Ad'sā 2004: 78.

mely Bira könyvében elérhető.³³ Egy másik az egykor a Gandan főkolostor apáti rangját (*xamba*, T. *mkhan-po*) betöltő X. Gādan műve, aki 1981–1990 között töltötte be ezt a fő tisztséget.³⁴ Bira könyvében az Ištawxai *gewš* által készített klasszikus mongol fordítás kéziratát és egy ismeretlen szerző által készített klasszikus mongol fordítás kéziratát is közreadja.³⁵ Ahogy Bira írja, mindkét kézirat Š. Soninbayar, a Gandan tudós lámája tulajdonában van (vagy legalábbis Bira könyvének megjelentekor ott volt), és mindkettő Š. Soninbayar apai nagyapja, az egykori Secen xan aimaghoz tartozó Borjigin secen xošūban élt Togtoxučral által készített kézírásos másolat. Címük Ĵinglubčoyčolként, illetve Ĵinglubčoyčalként szerepel.³⁶

A modern mongol (halha), cirill betűs fordítások vagy a klasszikus mongol fordítások mai nyelvre történt átültetései, vagy a tibetiből készült fordítások. Ezek közül a legfontosabb Š. Bira fordítása (és a hozzáfűzött magyarázatok), melyhez könyvében közli a tibeti eredetét is, hozzátéve, hogy fordítása az általa szintén közölt két klasszikus mongol fordításra is támaszkodva készült.³⁷ Š. Bira fordításának mongol címadása a kétféle tibeti cím egymás utáni fordítása, a következőképpen: *Cag lugā joxildūlsan jalbiral Adistadīn dēdīg xairlagč oršiwoi* ('Az időnek megfeleltetett / A korral összehangban levő ima, a legkiválóbb áldást árasztó'). E fordítást gyakran adják közre újra a mai kiadványokban.³⁸ Könyvében szerepel egy másik modern mongol fordítás is,³⁹ egyszerűen *Ĵinlawčogjol* címen, melynek eredetéről annyit említ, hogy B. Širendendew akadémikus magángyűjteményéből való,

³³ Bira 1995: 18. és 16. oldalak.

³⁴ Bira könyvében csak említi ezt a fordítást (Bira 1995: 4). Byambā (Byambā 2004: 43) a szöveg két elérhetőségét is megadja: Xürelbatar 1992: 11 és Tüdeu 1995: 283.

³⁵ Bira 1995: 16 és 18, illetve a másik fordítás a 17., 20., 21., 22. oldalakon.

³⁶ Byambā az Ištawxai és Gādan általi fordításokon kívül még Gelegjamc dōrombo (T. dge-legs rgya-mtsho mdo-rams-pa, 1869–193?) fordítását említi, az általa Gelegjamc fordításaként hivatkozott mű azonban egy Agwān Ešitiüwden/Išitiüwden (T. ngag-dbang ye-shes thub-bstan) által írt Öndör gegēn-életrajz Gelegjamc általi fordítása, mely az adott oldalon néhány mondatban említi csak a *Ĵinlaw cogjol* imát (Kämpfe 1981: 352) – ezt Bira idézi is művében (Bira 1995: 3).

³⁷ Bira 1995: 7–9, illetve 10–13.

³⁸ Például: Sugar – Ad'sā 2004: 80–81. A 78–80. oldalon az imához tartozó magyarázat nagy részét is Birától vették.

³⁹ Bira 1995: 14.

és Bira rendelkezésére Serēter,⁴⁰ a Gandantegčenlin kolostor Dečingalaw szentélyének (Dečingalaw dacan vagy Düinxor dacan, T. bde-chen bskal-pa, dus-'khor grwa-tshang, 'Szerencsés kalpa / Kālacakra szentély') feje bocsátotta. A harmadik, gyakran használt mai mongol fordítást Ištawxai fordításaként emlegetik. Ezt több kiadványban is megtaláltam,⁴¹ eltérő címekkel: *Ĵinlawcogjōlmā*, *Adistidīn manlaig öršōgč oršiw* ('A legkiválóbb áldást árasztó')⁴², *Cagīg toxinūlagč jalbiral*⁴³ / *Cagīn toxinūlax jalbiral*⁴⁴ ('Az időnek megfelelő / A korral összhangban levő ima'). Egy negyedikféle mai mongol fordítás is több kiadványban fellelhető. Ezek egyike mellett⁴⁵ egy rövid magyarázat is szerepel C. Mönx-Erdene, a fővárosi Daščoilin kolostor (T. bkra-shis chos-gling, 'Tan szerencsés kolostora', a főváros második legnagyobb kolostora, a Jūn xürē, 'Keleti kolostor' nevet is viseli a régi kolostorfőváros keleti kolostorrészének örökösöként) szerzetesi főiskolája vezetőjének tollából.⁴⁶ Itt a *Cagīg towxinūlagč soyorxol talwixuin surgāl oršwoi* (*Ĵinlaw cogcolmā*) ['Az időnek megfeleltetett tanítás, kegyelemosztó' ('A legkiválóbb áldást árasztó')] címmel olvashatjuk az imát mongol nyelven, a másik két azonos fordítást közreadó kiadvány⁴⁷ az *Adistedīn dēdīg xairlagč ex*, illetve *Ĵanlaw cogjol* (*Adistidīn dēdīg xairlagč ex*) ('A legkiválóbb áldást árasztó anya') címmel közli.

Mint láthatjuk, a fentebb megadott mongol címeken kívül (melyeken a szertartási életben az imát említik) mai mongol nyelvre átültetett fordításai különböző címeket adnak az imának, mint például a tibeti szövegkezdet tükörfordítása, azaz *Adistidīn dēdīg hairlagč*, 'A legkiválóbb áldást árasztó', vagy más szavak használatával azonos jelentésben *Adistidīn manlaig*

⁴⁰ R. Serēter, aki 2004-ben halt meg, magas rangú láma volt. A Gandan kolostor Kālacakra szentélyében a *darxan gesgiūi* ('nemes rendfelügyelő') tiszteleti címet viselte.

⁴¹ Čoinxor et al. 1995: 70, *Mongol unšlaga, urilgās* 2006/2008: 17–18, *Burxanī šašnī jan üilīn garīn awlaga I.* 2005: 50.

⁴² Čoinxor et al. 1995: 70.

⁴³ *Mongol unšlaga, urilgās* 2006/2008: 17–18.

⁴⁴ *Burxanī šašnī jan üilīn garīn awlaga I.* 2005: 50.

⁴⁵ Darambajar 2008: 48–49.

⁴⁶ Mönx-Erdene 2008: 47.

⁴⁷ Bayasgalan 1996: 62–63 (e kiadvány egy tibeti nyelvkönyvecske, gyakorlasképpen szerepel benne a tibeti szöveg az 53–56. oldalon, majd a könyv végén a mongol fordítás); és Cegē 2005: 35–36.

öršögč. Máshol az eredeti tibeti cím tükörfordításával *Cag lugā joxildūlsan jalbiral* ('Az idővel összhangban levő / Időszerű ima'), *Cag lugā tārūlsan jalbiral* ('Az időhöz illő / Időszerű ima')⁴⁸ vagy *Cagīg toxinūlagč / toxinūlagč jalbiral*, *Cagīg towxinūlagč soyorxol talwixuin surgāl* ('Az időnek megfelelő tanítás, kegyelemosztó') cím szerepel. Az eredeti tibeti cím mongolos ejtésű változatával is említik, mint *Düidiünji soldew*⁴⁹ vagy *Düidiün soldew*.⁵⁰

Az imának születtek magyarázatai is (T. 'grel-ba, kommentár, magyarázat), szintén tibeti nyelven. A magyarázatokkal jelen cikk szerzőjének nem nyílt módja foglalkozni, nem is áll rendelkezésére ilyen szöveg, ám a felhasznált szakirodalomban három magyarázatról is esik említés.⁵¹ Az egyik Agwānxaidüw (T. ngag-dbang mkhas-grub, 1779–1838), az Ix xürē kolostorfőváros apátjának (*xamba*, T. *mkhan-po*) munkája T. *byin-rlabs mchog-stsol-ma'i 'grel-pa tshig-don rab-gsal zhes bya-ba bzhugs-so* ('magyarázat a byin-rlabs mchog-stsol-ma című műhöz, a szavak jelentését megvilágító') címmel. Byambā mongol fordításban is megadja a címet: *Adistedīn dēdīg xairlagčīn tailbar üg utgīg mašid todorxoilogč xemēx oršwoi*.⁵² A másik magyarázatot Ganjūrwa nomon xan (T. dka'-'gyur-ba no-mon-han) készítette T. *rje-btsun dam-pa'i zhal-nas gsungs-pa'i byin-rlabs mchog-stsol-ma'i 'grel-ba* ('magyarázat a Ĵewcündamba által kinyilatkoztatott byin-rlabs mchog-stsol-ma című műhöz') címmel, mongol fordításban szintén Byambā által: *Ĵawjüindambīn aildsan adistidīn dēdīg xairlagčīn tailbar xemēx*.⁵³ Š. Bira említi könyvében, hogy felhasználta a Ganjūrba nomon xān által az imához tibetiül írt rövid magyarázatot, melynek címét röviden mint T. *byin-rlabs mchog-stsol-ma'i 'grel-pa bzhugs-so* ('magyarázat a byin-rlabs mchog-stsol-ma című műhöz') adja meg. Hozzáteszi, hogy az általa használt hatoldalas kézirat Š. Soninbayar magántulajdonában van.⁵⁴ A harmadik magyarázat

⁴⁸ Čoinxor et al. 1995: 69.

⁴⁹ Mönx-Erdene 2008: 47.

⁵⁰ Čoinxor et al. 1995: 69.

⁵¹ Byambā 2004: 43 mindhárom magyarázatot említi; Bira 1995: 5; Sugar – Ad'sā 2004: 79.

⁵² Byambā 2004: 43.

⁵³ Byambā 2004: 43. Byambā hivatkozza a 20 foliós szöveg elérhetőségét is: Tashigangpa 1974: K kötet.

⁵⁴ Bira 1995: 5.

pedig a Möröngin vagy Delgermöröngin xürē-beli (delgermöröni kolostor: a Delgermörön nevű folyójáról elnevezett Mörön a mai Xöwsgöl megye központja, egykor a Xotgoid axai beisin xošū területe volt) *Angi bagš*-ként is ismert Cerenjaw / Luwsancerenjaw agramba [T. (blo-bzang) tshe-ring-skyabs sn-gags-rams-pa, 20. század] alkotása, címe T. *byang-phyogs bskal lhag lha Yo-gi Janabajras nyam-thags 'gro-rnams-la skyes-bskur stsol-ba'i dus-bstun gsol-'debs byin-rlabs mchog-stsol-ma'i brjod don-bsam 'phel nor-bu snang-ba'i thabs-su spos me'i snang-ba lta-bu'i brjod tho bkod-pa bzhugs-so* ('Az északi terület magasrendű istenség jógija, Janabajar által írt, az elkínzott lényeknek ajándékot adományozó dus-bstun gsol-'debs byin-rlabs mchog-stsol-ma című mű értelmét kívánságot beteljesítő drágakő fényének módján füstölő tűzének fényéhez hasonlóan elbeszélő'), Byambā általi mongol fordításban *Xoid jügün xuw' ülemj burxan Yoga Janabajar doroitson am'tan nugüdad beleg xairlaxīn cag lugā joxildülsan jalbiral adistidīn dēdīg xairlagčīn utgīg ögūlex xiüslīg xangagč jindamani üjegdeld xiüjīn gal met ögūlex*. Ugyanezt a magyarázatot említi D. Sugar és Š. Ad'sā, akik szerint, rövidebb címen említve csak mongol nyelven, *Ĵinlawcogjolīn utga sanānī ix čandman' erdnīg üjegdexīn tödīxön gereltūlex xiüjīn galīn gerel* ('A Ĵinlawcogjol értelmének nagy *cintāmani* drágakövet világossá téve megvilágító füstölő tűzének fénye') címmel készült ez a kommentár.⁵⁵

Bár az ima minden sora bővelkedik a buddhista szakszavakban (a tibeti buddhista panteon különböző alakjai, bűn, erény, a Tan kereke, létforgatag, lények, tudatlanság, sötétség, könyörületesség, hanyatló idők, rossz sorsok vagy létformák, a tettek gyümölcsei, nyomorúság, szenvedés, a három drágakő, a valóság mezeje, üresség, függésben való keletkezés, a létforgatagból való megszabadulás, Avalokitešvara – a könyörületesség bódhiszattvája), lényege talán minden ide nem férő magyarázat és részletes lábjegyzetelés nélkül is értelmezhető lesz akár a buddhizmus eszméiben teljesen járatlan olvasó számára is, míg a folyóiratot már ismerő célközönség számára az alapfogalmak tisztázása, megjegyzetelése nem is szükséges, az élvezhetőség érdekében ettől el is tekintettem – tibetisták részére pedig az eredeti tibeti szöveg is szerepel a cikk végén.

⁵⁵ Sugar – Ad'sā 2004: 79, a magyarázat tibeti eredeti címét nem is adja meg.

Időszerű ima

[A legkiválóbb áldás(t árasztó)]

A legkiválóbb áldást osztó gyökérlámák,
a tökéletesség esőjét hullató védőistenségek, a békés és haragvó istenek,
a minden akadályt elhárító égi istennők és tanvédők előtt
Test, Beszéd és Elme hármas útján nagy tisztelettel meghajolok.

A valóságos és a gondolattal teremtett áldozatok halma
az égboltot is beborítja, úgy áldozom.
A végtelen idők óta felhalmozott bűneimet megbánom, újra el nem követem.
A közönséges és a nemes születésűek minden erényes tette nyomán én is
örvendezem.

A mély és kiterjedt Tan kerekének megforgatását – a Tan átadását – szorgalmazom.
A végtelen létforgatag végezetéig, kérem, maradjon hát [a Tan] szilárdan jelen!
Az ezen erénnyel szimbolizált, de mérhetetlen erények halmát,
a három idő buddhái és összes tanítványai imája szerint arra szentelem:

Tisztuljon el minden lény tudatlanságának sötétsége!
A mindentudó bölcsesség fénye terjedjen el bennük!
Minket, a hanyatló idők nagy sötétségével különösen teljes,
rossz sorsokban senyvedő lényeket óvjon a könyörületesség!

A rossz tettek nyomorúságának gyümölcsével teljes eme korszak
sokféle szenvedésének lángoló tüze majd ha teljesen kialszik,
a kölcsönös haragtól mentes, irgalmas szeretettel teljes szívbéli egyetértés
boldog tökéletessége, kérem, terjedjen el!

Megtéveszthetetlen Védő, ments meg, óvj meg!
Mérhetetlen Könyörületesség Kincsestára, Avalokitešvara, tekints reánk, tekints le ránk!
Korábban tett erős fogadalmad ne feledd, emlékezz!
Gondolj ránk, figyelj ránk! Gyorsan védelmezz meg!

A győzedelmes Tan napfénye sugározzon a tíz irányba!
Minden lény állandó boldogságban, dicsőségben leledzzen!
Akadályozó bűneitől megtisztulva az erények halmával teljes
mindentudás állapotát gyorsan, sebesen érje el!

A lámák és a Három Drágakő – Buddha, a Tan és a szerzetesrend – igazságának áldása,
a változástól mentes valóság mezeje – üresség – és a függésben
keletkezés csálhatatlan ereje,
és a mi hitünk és a Tanvédők kegyes tettei által
minden célunk kívánságunk szerint teljesedjék be!

A minden oltalmat egyesítő lámák áldása révén
az összes ideiglenes és végleges nyomorúság ahogy eltisztul,
a létforogtag és a belőle megszabadulás önmagától keletkezett jólétében,
a tökéletes fennköltésgben való örvendezésnek az áldása áradjon szét!

Ezt az Időszerű ima című fohászt maga a Szent Híresség alkotta meg, tanítványának, a Rnam rgyal ('Tökéletesen győzedelmes') nevű teljes felszentelésű szerzetesnek ösztönzésére. Papírra vetette Blo gros ('Bölcs'), a buddhista filozófia tudósa.

*A tibeti szöveg*⁵⁶**Dus bstun gyi gsol 'debs bzhugs so/**⁵⁷

byin rlabs mchog stsol rtsa brgyud bla ma dang/
 dngos grub char 'bebs yi dam zhi khro'i lha/
 bar gcod⁵⁸ kun sel mkha' 'gro chos bsrung la/
 sgo gsum gus pa chen pos⁵⁹ phyag 'tshal lo/

dngos bshams yid kyis sprul pa'i⁶⁰ mchod pa'i tshogs⁶¹/
 nam mkha'⁶² khyab srid yongs su bkang ste 'bul/
 thogs med⁶³ nas bsags sdig ltung bshags shing sdom/
 skye 'phags ji snyed dge la rjes yi rang/

zab rgyas chos kyi 'khor lo bskor bar bskul⁶⁴/
 'khor mtha' srid du brtan bzhugs gsol ba 'debs/
 'dis mtshon ma lus dge ba'i phung bo rnams/
 dus gsum sras bcas rgyal bas⁶⁵ yongs smon bzhin/

⁵⁶ Ĵambal – Mönxsaixan 2004: 144–145; Gandan [kiadási dátum nélkül]: 297–300, azaz 136A–137B; Bira 1995: 15, 19; Lokesh Chandra 1982: folio 748–751 (az eredeti szöveg számozása szerint folio 100B–102A). A szöveget a Dašchoilin kolostor könyvéből teszem közzé, a másik három változatbeli eltéréseket lábjegyzetben a következőképpen jelölöm: 'Bira', 'Lokesh Chandra', illetve 'Gandan'.

⁵⁷ Bira: Dus bstun gyi gsol 'debs byin rlabs mchog stsol ma bzhugs so/. Gandan: nincs külön cím, egyből elkezdődik a szöveg: byin rlabs mchog stsol. A Lokesh Chandra általi kiadásban nincs külön cím.

⁵⁸ Bira: bcod.

⁵⁹ Gandan: chen po.

⁶⁰ Bira: yid sprul ba'i.

⁶¹ Bira: mchod sprin tshogs.

⁶² Bira: nam mkha'i.

⁶³ Gandan: thog med.

⁶⁴ Lokesh Chandra: skul.

⁶⁵ Bira: rgyal ba'i.

'gro kun ma rig mun pa kun bsang ste/
 kun mkhyen ye shes snang ba rgyas phyir bsngo/
 cher snyigs mun chen lhag par⁶⁶ gtebs pa⁶⁷ yi/
 bdag cag dus ngan 'gro la thugs rjes skyobs/

las ngan nyon mongs 'bras bu dus smin pa'i/
 sna tshogs sdug bsngal me chen kun zhi nas/
 phan tshun 'khon⁶⁸ bral byams brtses yid mthun pa'i/
 bde legs phun tshogs rgyas par mdzad du gsol/

skyobs shig skyobs shig bslu ba med pa'i mgon/
 gzigs shig gzigs shig⁶⁹ tshad med thugs rje'i gter/
 ma g-yel ma g-yel sngon gyi thugs dam gnyan/
 dgongs shing dgongs te myur ba nyid du⁷⁰ skyobs/

rgyal bstan nyi 'od phyogs bcur rgyas pa dang/
 'gro kun bde skyid⁷¹ dpal la rtag spyod cing/
 sgrib byang tshogs rdzogs kun mkhyen go 'phang la/
 myur zhing⁷² myur ba nyid du reg⁷³ gyur cig/

bla ma mchog gsum bden pa'i byin rlabs dang/
 chos dbyings 'gyur med rten 'brel bslu med mthu/
 bdag sogs mos pa chos bsrung 'phrin las kyis/
 re 'bras⁷⁴ mtha' dag yid bzhin 'grub par shog/

---

⁶⁶ Bira: lhags par.

⁶⁷ Bira: gtigs pa. Gandan: gtabs pa.

⁶⁸ Bira, Gandan: khon.

⁶⁹ Bira: gzigs shigs gzigs shigs. Gandan: gzigs shig zags shig.

⁷⁰ Bira: nyed du.

⁷¹ Bira és Lokesh Chandra: bde skyed.

⁷² Gandan: myur shing.

⁷³ Bira, Gandan: rig.

⁷⁴ Bira: ri 'bras.

skyabs kun 'dus pa bla ma'i byin rlabs kyis/
 gnas skabs mthar thug rgud pa kun zhi nas/
 srid dang zhi ba'i legs tshogs lhun grub pa'i/
 phun tshogs⁷⁵ dpal la rol ba'i⁷⁶ bkra shis shog//

ces pa 'di dus bstun gyi gsol 'debs 'di lta bu zhig gyis zhes⁷⁷ slob bu rnam
 rgyal dge slong gis bskul ba'i⁷⁸ byed pas/ dam pa'i ming can gyi gyin bas⁷⁹
 bgyis pa'i⁸⁰ yi ge'i 'du byed rab 'byams⁸¹ blo gros kyis so//⁸²

Felhasznált elsődleges források

A Gandan kolostor *Cogč'in* szövegei [cím nélkül], hagyományos tibeti sūtra (pothi) formában nyomtatva, 411 oldal. Ulánbátor [szerkesztő és kiadási évszám nélkül]

Āmbal, B. – Mönxsaixan, D. 2004, Dambaĵaw, Č. – Buyandelger, G. – Altanxū, C. (eds.), *Jūn xiūrē Daščoilin xīd, Cogč'in unšlagīn jereg tus amgalan garaxīn oron oršwoi, Tshogs-chen 'don-cha'i rim-pa phan-bde 'byung-gnas bzugs-so* [A mindennapi szertartás szövegei, 'A bőség forrása']. Ulánbátor: Daščoilin kolostor

⁷⁵ Bira: phun tshog.

⁷⁶ Lokesh: rol ba'i.

⁷⁷ Bira: zhis, Lokesh: 'os.

⁷⁸ Lokesh: bas.

⁷⁹ Bira: gyi na bas.

⁸⁰ Bira: bgyi ba'i.

⁸¹ Lokesh: rab 'byams pa.

⁸² Bira és Lokesh: + dge bar gyur cig/. Ennek a szövegek végét záró általános szerencsekívánásnak felel meg a több mai mongol fordítás végén álló „um sain amgalan boltugai” kifejezés ('Legyen szerencse!').

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- Bayasgalan, A. 1996. *Töwd xel exlen surax bičig* [Kezdő tibeti nyelvkönyv]. Ulánbátor.
- Bira, Š. 1995. *Bogd Ĵiwzündamba Janabajarġn joxioson „Cag lugā joxildūlsan jalbiral adistadġn dēdġg xairlagč oršiwoi”* [A Bogd Ĵiwzündamba Janabajar által írt „Időszerű ima, a legkíválóbba áldás árasztója”]. Ulánbátor: Nemzetközi Mongolisztikai Kutató Szövetség.
- Burxanġ šašnġ jan üilġn garġn awlaga I.* [Buddhista szertartások kézikönyve I.]. 2005. Ulánbátor: Mongol Buddhista Központ Gandantegčenlin kolostor – Öndör gegēn Janabajar Mongol Buddhista Egyetem.
- Byambā, R. 2004. *Mongolčūdġn töwd xelēr türwisan mongol xelend orčūlsan nom jüin bürtgel, The Bibliographical Guide of Mongolian writers in the Tibetan Language and the Mongolian Translators. Vol. I.* Ulánbátor.
- Byambā, R. (ed.) 2003. *Collected works of Jebzundampa khutukhts of khalkh. I. rje btzun dam pa blo bzang bstan pa’i rgyal mtshan, II. rje btzun dam pa blo bzang bstan pa’i sgron me, II. rje btzun dam pa ye shes bstan pa’i nyi ma*, Vol. 1. Ulánbátor.
- Cültem, N. 1982. *The Eminent Mongolian Sculptor – G. Zanabazar*. Ulánbátor: Állami Könyvkiadó.
- Čoinxor, Ĵ. – Norowsambū S. – Colmon, C. (eds.) 1995. *Undur geghen Zanabazar / Öndör gegēn Janabajar*. Ulánbátor.
- Čulūn, S. – Mönxġargal, B. (eds.) 2015. *Öndör gegēn Janabajar. Am’dral, Öw* [Öndör gegēn Janabajar élete és öröksége]. Ulánbátor.
- Darambajar, B. 2008. *Burxanġ šašnā dēdlen šütexġn učir* [Miért tiszteljük buddhista vallásunkat]. Ulánbátor: A Buddhista filozófia és valláskutatás „Jün xürē” Főiskolája.

Kämpfe, Hans-Rainer 1981. „Sayin Qubitan-u Süsüg-ün terge. Biographie des 1. rJe bcun dam pa-Qutuqtu Öndür gegen (1635–1723), verfasst von Naḡ gi dbaḡ po 1839. Zwerte Folge.” *Zentralasiatische Studien* 15: 331–383.

Xürelbātar, L. (ed.) 1992. *Altan xiird* [Arany kerék]. Ulánbátor.

Lokesh Chandra (ed.) 1982. *Life and works of Jibcundampa I*. [Śata-Piṭaka Series Vol. 294.] New Delhi.

Lokesh Chandra 1961. *Eminent Tibetan polymaths of Mongolia based on the work of Ye-shes-thabs-mkhas* entitled Bla ma dam pa rnam kyī gsung ’bum kyī dkar chag gnyen ’bral dran gso’i me long. [Śata-Piṭaka Series Vol. 16.] New Delhi: International Academy of Indian Culture.

Majer, Zsuzsa 2012. „Töwkhön, the Retreat of Öndör gegēn Janabajar as a Pilgrimage Site.” *The Silk Road* 10: 107–116. [online változat: http://www.silk-road.com/newsletter/vol10/SilkRoad_10_2012_majer.pdf]

Majer, Zsuzsa 2008. *A Comparative Study of the Ceremonial Practice in Present-day Mongolian Monasteries*. (PhD értekezés, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Mongol Nyelvészet Doktori Program, Budapest)

Mongol unšlaga, urilgās [Mongol szertartásszövegekből]. 2006/2008. Ulánbátor: Mongol Buddhista Központ Gandantegčēnlin kolostor.

Mönx-Erdene, C. 2008. „Cagīg towxinūlagč jalbiral [Időszerű ima].” In: B. Darambajar (ed.) *Burxanī šašnā dēdlen šütexīn učir* [Miért tiszteljük buddhista vallásunkat]. Ulánbátor: A Buddhista filozófia és valláskutatás „Jün xürē” Főiskolája, 47.

Orosz, Gergely 2008–2009. *A Catalogue of the Tibetan Manuscripts and Block Prints in the Library of the Hungarian Academy of Sciences*. Vol. 1–3. Budapest: Library of the Hungarian Academy of Sciences.

- Sugar, D. – Ad’šā, Š. 2004. *Öndör gegēn* [Öndör gegēn]. Ulánbátor
- Tashigangpa, S. W. 1974, *The Collected Works of Ngag-dbang-mkhas-grub*. Delhi.
- Teleki, Krisztina 2013. „Öndör gegēn Janabajarīn biyet bolon biyet bus öwīn jīšē barimtūd [Öndör gegēn Janabajar tárgyi és szellemi öröksége].” *Nomadic Heritage Studies Museum Nationale Mongoli XIII*. facc. 36.: 304–321.
- Tüdew, L. (ed.) 1995. *Mongolīn Uran Joxiolīn Dējis* [A mongol irodalom legjavából]. Ulánbátor.

Felhasznált internetes forrás

- Yerōlt. J. *Daščīrewīn san joxiogdson tīx* [A Daščīrew san keletkezésének története]. az Öndör gegēn Janabajar Soyolīn San (Öndör gegēn Janabajar Cultural Fund) facebook oldalán (<https://www.facebook.com/Өндөр-гэгээн-Занабазар-соёлын-сан-521895244656496/?fref=ts>) [közzétéve 2016 február 23-án, eredeti megjelenés helye ismeretlen]